

ת.ד 102 בני ברק
פקס: 03-5055919
9139191@gmail.com

זכרונות מאמינים

גליון שבו עי מבית 'בני אמונים'
פרשת נצבים וילך תשפ"ג שנה ט | גליון מס' 500

פניני אמונים

פניני תפלה בפרשה

פרתחו שערים

דבר מוסד ונשיא 'בני אמונים'

לשנה טובה – פהברותא

בליל ראש השנה הקרב ובא עלינו לטובה, נתעבב בלנו בבית הפנסות, פמנהג כל ישראל לברך איש את רעהו בברכת השנים. בשעה קדושה זו עומדים אנו לברך ולהתברך מפי מתפללים רבים בכל האפשר, ויש המוסיפים והולכים לשם כך לבתי קרוביהם וידידיהם.

זוהי אכן הנהגה מפלאה, מרוממת ומשובבת לב, אשר בה מתגלה עם ישראל במלא הדרו: ליל יום הדין, וכלם כאיש אחד בלב אחד מיחלים ומאחלים איש לרעהו ולהתברך ולהתחם לשנה טובה לאלתר לחיים טובים.

עם זאת מעודי תמהתי: אם פה חשובים בעינינו הברכות והאחולים הנאמרים בלילה קדוש זה, מדוע אין מקפידים לענות אחריהם אמו? ברכות נפלאות שפאלו, הנאמרות ביום פה קדוש, בכבוד ראש ומקרב לב - מדוע שלא נוסיף מאמץ קטן ונקימן בעניית אמן?! הן מפיירים אנו בכך ששעה זו, עם התקדש יום הדין, לאחור הכנה ארפה בתשובה, תפלה וצדקה, היא שעת רחמים ועת רצון מיחדת, ומדוע לא ננצל אותה בשלמות?

לא פחות מפה שזועקים אנו אמן מקרב לב בעת שהחזן משורר את הפיוט הנפלא: "היום תאמצינו; היום תברכנו" וכו', עלינו לענות אמן על כל ברכה שזכים אנו לקבל מפל יהודי.

ידועים הם דברי חכמים (ירושלמי ברכות ח ח): "אמר רבי תנחום: אם ברכך גוי - ענה אחריו אמן, דכתיב (דברים ז יד): 'ברוך תהיה מפל העמים'". על אחת פמה וכמה כאשר זוכים אנו לשמע ברכות מיהודים, בנדאי עלינו לענות אמן.

אמת וחובה להזכיר, שאין דינה של אמן זו פדיו האמן שאנו עונים על הברכות והקדישים, שבעוד אמינים אלו הן חובה מחלטת, עניית אמן על ברכה או אחול שאנו שומעים מחברינו אינה חובה, פי אם זכות שה'מבינים' לא וותרו עליה. שפשמ שעניית אמן על ברכה שמברכים את ה' מקימת את הברכה, פה גם עניית אמן על אחול ששומעים מחבר מקימת את ברכתו.

נקפיד אף אנו לענות אמן על אחולי הברכה הנשמעים מפי ידידנו בליל ראש השנה ובכל השנה, ונזכה פלנו להתברך בשנה טובה ומתוקה, אמן ואמן.

בברכת לשנה טובה תפתבו אמן,

שבת שלום,

298 213 מחולקת

לכך רומז הפסוק שלפנינו: "הנסתרת לה אלקינו" - מן הדין היה שנעבד את בוראנו בעבודת המחשבה, הנסתרת מבני אדם ורק לפני הקדוש ברוך הוא היא גלויה. "והנגלת לנו ולבנינו עד עולם" - הסבה שלמרות זאת אנו משבחים בגלוי בפינו, אינה אלא כדי ללמד את בנינו וצאצאינו עד עולם (מאור ושמ"ט).

התפלה מתקבלת בזכות המילה

"לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה" (ל יב)

"מי יעלה לנו השמימה" ראשי תבות 'מילה' (תמונה זה"ר ס ב). וכתב המהרש"ל שהסבה שנומזה מצות מילה בכתוב זה היא כדי ללמדנו שעל ידי המילה מתגבר חלק הנשמה שבאדם על החלק החמרי שבו, ורק מכח זה יכול הוא להתרומם ולהבין ענינים שמימיים נשגבים (ים של שלמה' במות פ"ח אות ד)

רבי יעקב רחח מטריפולי אף דרש מפסוק זה רמז לדברי הפרקי רבי אליעזר (פרק כח) שתפלת ישראל נשמעת ועולה לשמים בזכות היותם נמולים (מעטה תהלה' תהלים ח ו).

הרפיון - שורש הפשולון

"חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם פי ה' אלקיך הוא ההלף עמך לא ירפך ולא יעזבך" (לא ו)

את המלים "לא ירפך ולא יעזבך" פרש רש"י: "לא יתן לך רפיון להיות נעזב מפנו" וכך באר בעל המנחת אלעזר את כונתו:

כאשר נחלה האדם והרופא מיאש ומצבו, גם אם אבחת הרופא אינה זכונה ומחלתו אינה קשה, עצם היאוש שמביע הרופא עלול לחרץ את החולה למיתה. שכן התחזית הסודרת גורמת שבטחוננו יתורפף וכוחותיו יחלשו עד ליציאת נשמתו.

לכך כון רש"י בפרושו: בעת שתלחמו ביושבי הארץ, מלבד שיתן לה הקדוש ברוך הוא עז ותעצמות לנצחם, אף "לא יתן לה" להגיע לידי "רפיון", שיגרם לה להזיק לעצמה ביזים ומתוך כך "להיות נעזב מפנו" (אמרי דבש' לרד"ב שווארץ עמ' קמט).

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וקניכם ושטריכם כל איש ישראל" (כט ט)

מפני מה כופלת התורה וכותבת גם "כלכם", וגם "כל איש ישראל"?

רבי שמחה בונם סופר, רבה של פרשבורג, פרש זאת על פי ישובו של הט"ז (או"ח תקפבג) לתמיהה דומה העולה בנסח ברכת מלכיות שבתפלת מוסף של ראש השנה, שאף בה אנו כופלים בבקשה: "מלך על כל העולם פלו בכבודך". ומפרש הט"ז כי כיון שכלל הוא בכל התורה ש"רבו ככלו" (הוריות ג ב), לכך אנו מדגישים בבקשתנו: "על כל העולם פלו" - ולא רבו. אף בפסוק שלפנינו: בקשה התורה להבהיר שכל עם ישראל עמדו בברית ולא רק רבם, לפיכך שבה והדגישה: "כל איש ישראל" (שערי שמחה).

באפן נוסף באר הגאב"ד ירושלים, רבי יוסף צבי דושינסקי:

בתוספת התבה "כלכם" באה התורה לשבח את עם ישראל על שהתייצבותם בברית "לפני ה'" היתה בכל מהותם, ולא רק מן השפה ולחוץ. בכך אף פרש הגאב"ד את כפל הלשון האמור בתפלת ראש השנה, שאחר שבקשנו שמלכות ה' תתפשט "על כל העולם", אנו מוסיפים ומבקשים שתהיה זו מלכות משלמת - "על כל העולם פלו" - מלכות שלא תתבטא רק בחיצוניותם של הברואים אלא בכל עצם מהותם (תורת מהר"י).

תפלה כפה למען צאצאינו

"הנסתרת לה אלקינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כט כח)

דרש בעל המאור ושמ"ט:

מן הדין היה שנעבד את בוראנו בעבודת הלב ולא בתפלת הפה. שהגם שאין בכוחנו לתנות גדלת הבורא ולהודות לו על כל הטובות שעושה עמנו, על כל פנים "יותר ממה שפה יכול לדבר, הלב יכול לחשב". אך גלה לנו האר"י הק' (לקושי תורה' תהלים סה ג) כי מן הצורך הוא שנתפלל בפה, כדי שילמדו מאתנו אחרים לעבד את ה'.

כשהאמא בוכה, גם הילדים בוכים

המגיד לבית הכנסת, נעצר בשנית, ובעודו מלטף את לחיו של נכדו שאלו: "ומדוע בכית אמה, ילדי?"

תשובתו התמימה של הילד הרף היתה מפליאה ומרגשת: "סבא", אמר הילד, כבִּיכול אינו מבין על מה התמיהה, "כִּשְׂאמא בוכה, גם אני בוכה".

בגנזתה זו לא יכול היה המגיד לעצור בעצמו. בקול חנוק הוא נפרד לשלום מצאצאיו, נכנס לבית הכנסת ונגש מיד לארון הקדש, כִּדְרוּכּוֹ לְשֵׂאת דְבָרֵי כְבוֹשִׁין לְפָנָי צֵאן מְרַעִיתוֹ טָרַם תַּחֲלַת כָּל נְדָרָי. אֵלָּא שֶׁהַפֶּעַם, בְּמִקוּם לְעַמֵּד כְּשֶׁפָּנִיו אֶל הַקְּהָל, הִסֵּב רֹאשׁוֹ לְעֵבֶר אַרְוֹן הַקְּדֹשׁ, טָמַן אֶת פָּנָיו בְּפָרְכַת וּבְמִשְׁרָף דַּקּוֹת אֲרָכוֹת גָּעָה בְּכִי מֵר.

בְּמִשְׁרָף כָּל אוֹתוֹן דַּקּוֹת הַקְּהָל עָצַר אֶת נְשִׁימָתוֹ בְּצִפְיָה דְרוּכָה, וּכְשֶׁנִּרְגַע הַמַּגִּיד מִבְּכָיו הִסֵּב פָּנָיו לְעֵבֶר הַקְּהָל וְזָעַק:

"יְהוּדִים יִקְרִים! זֶה הֶרְגַע לְמַדְנֵי נְכַדֵי הַפְּעוּט כָּלֵל חֲשׂוֹב מֵאִין כְּמוֹתוֹ: כִּשְׂהֵאמָא בּוֹכָה, גַּם הַיְלָדִים בּוֹכִים! עֲתָה, כְּאֲשֶׁר עוֹמְדִים אֲנִי לְהַמְלִיךְ אֶת ה' בְּעִבּוֹדַת הַיּוֹם הַקְּדוֹשׁ, כְּמָה עֲלֵינוּ לְבַכּוֹת כְּאֲשֶׁר 'אֲמַנּוּ, הַשְׂכִּינָה הַקְּדוֹשָׁה, מְמַרְת בְּכִי יוֹמָם וְלַיִל עַל בְּנֵיהָ!

הֵן הַפְּתוּב מַעִיד וְאוֹמֵר (יִרְמְיָהוּ יג ז'): 'וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשֵׁי מִפְּנֵי גוֹה וְדַמְעַת תִּדְמַע וְתִרְדַּע עֵינֵי דַמְעָה כִּי נִשְׁבֶּה עֵדֶר ה', וְעוֹד אוֹמֵר הַנְּבִיא (ישעיהו כב יב): 'וַיִּקְרָא ה' אֱלֹקִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וְלִמְסַפֵּד וְלִקְרָחָה וְלַחֲגוֹר שִׁק'. וְהַתְּנַא הַקְּדוֹשׁ רַבִּי יוֹסִי מַעִיד (בְּרִכּוֹת ג א'): 'פֶּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ, וּנְכַנְסְתִי לְחֶרֶבָה אַחַת מִחֶרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם... שְׁמַעְתִּי בַת קוֹל שְׁמִנְהֵמַת כִּיּוֹנָה וְאוֹמַרְת: אוֹי לְבָנִים שְׂבַעוֹנוֹתֵיהֶם הַחֲרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשִׁרְפַתִּי אֶת הַיְכָלִי וְהַגְלִיתִים לְבֵין הָאֲמוֹת'."

"רְבוּתִי!" זָעַק הַמַּגִּיד בְּעוֹדוֹ פּוֹנֶה לְרַדַּת אֶל מְקוֹמוֹ, "אִם הָאֲמָא - הַשְׂכִּינָה הַקְּדוֹשָׁה - כָּל כֶּף בּוֹכָה, כְּמָה אֲנִי הַיְלָדִים צְרִיכִים לְבַכּוֹת, עַל חֶרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעַל כְּבוֹד ה' הַמְחַלֵּל בֵּין הָאֲמוֹת: אָנָּה, מִלֵּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ בְּכַבּוּדָּה!"

קוֹלוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד נִחְנַק שׁוֹב בְּדַמְעוֹתָיו, וְהַקְּהָל כָּלוּ הַצֵּטְרָף אֵלָיו בְּכִי מֵר שֶׁנִּמְשָׁף דַּקּוֹת אֲרָכוֹת, עַד שֶׁהָיָה הַמְּקוּם לְחֶרֶדַת אֱלֹקִים.

"בְּכִיָּה זוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד מְקַרְמָנִיץ", גִּלָּה הַחוּזָה מְלוּבָלִין לְתַלְמִידָיו, "הִיא זוֹ שֶׁהִסִּירָה בְּאוֹתָהּ הַשְּׁנָה אֶת כָּל הַמְּקַטְרָגִים וְהַמְּשַׁטְיָנִים שֶׁבִקְשׁוּ לְעַכְבּ וְלִמְנַע בְּעַד תַּפְלוּתֵינוּ מִלְּהַתְקַבֵּל, וְהַמְתִּיקָה אֶת הַדִּינִים מֵעַל עַם יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה, לְחַן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים'."

ספיר ויהלום - נשואין עמ' שצח

מֵתוֹךְ שֶׁהִיָּתָה עֲסוּקָה בְּטַפּוֹל בְּעוֹלָלָה, קִפְצָה מִמְּקוֹמָה לְשִׁמְעַת קוֹל הַצֵּעְדִים הַמְתַּרְחָקִים. הִיא הִבִּיטָה מִבְּעַד לְחִלּוֹן וְהִבְחִינָה בְּדַמּוֹתוֹ הַמְתַּרְחָקוֹת. הַמַּגִּיד שֶׁהָיָה עֵטוּף בְּטַלִּית וְלְבוּשׁ בְּבִגְדִים לְבָנִים נִדְמָה הָיָה בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה כְּמֵלֶכֶת ה' צְבָאוֹת.

"אוֹי", נִזְכְּרָה הַבַּת לְמַרְאֶהָ, "הֵן אָבָא לֹא בָרַךְ אוֹתִי וְאֶת בְּנֵי כְּמִנְהַג הַיּוֹם, כִּיִּצַּד אוֹכֵל לְהַכְנִס לַיּוֹם הַקְּדוֹשׁ מִבְּלִי לְקַבֵּל אֶת בְּרַכְתּוֹ הַקְּדוֹשָׁה?!"

מִבְּהִלַּת וְחֶרְדָּה הִיא תַּפְסָה אֶת עוֹלָלָה בְּזוֹרוּעוֹתֶיהָ וּמַהֲרָה לְצֵאת מִן הַבַּיִת וְלִדְלַק אַחֲרֵי אָבִיהָ הַמְתַּרְחָק.

הַמַּגִּיד מֵהָר, וְהַבַּת מֵהָרָה בְּעַקְבוֹתָיו, מְחִישָׁה צֵעְדֵיהָ בְּמֵאֲמָץ רַב כְּשֶׁהִיא נוֹשֵׂאת אֶת הַיְלָד בְּזוֹרוּעוֹתֶיהָ. מִתְנַשֵּׁמֶת וּמִתְנַשֵּׁפֶת הַגִּיעָה עַד לְפֶתַח חֲצַר בֵּית הַכְּנֶסֶת וְהִסְפִּיקָה לְרִאוֹת אֶת אָבִיהָ וְנִכְסַת לְחֶצֶר בֵּית הַכְּנֶסֶת. מִשְׁנוֹכַחָה כִּי הִיא עוֹמֶדֶת לְהַחְמִיץ אֶת הַרְגַע הַגָּדוֹל וְהַבְּרָכָה הַנִּדְרָה, פָּרְצָה כְּמֵאֲלִיָּה זְעַקְתָּ שֶׁבֵר מִפִּיהָ:

"אָבָא! אָבָא!" זָעַקָה הַבַּת כְּשֶׁדַמְעוֹת שׁוֹטְפוֹת אֶת פְּנֵיהָ, וְהַעוֹלָל הֶרָף, שֶׁהֶרְגִישׁ גַּם הוּא בְּכַאֲבָה שֶׁל אֲמוֹ, הַצֵּטְרָף לְזַעְקוֹתֶיהָ וְהַחֵל אֶף הוּא לְמַרֵר בְּכִי יַחַד עִמָּה. לְמִשְׁמַע הַזְעַקוֹת מֵהָר הַמַּגִּיד הַצֵּדִיק לְהִסֵּב אֶת פָּנָיו לְאַחֹר. הוּא הִבִּיט לְאַחֹרָיו וְהִבְחִין בְּבַתוֹ הַמְמַרְרֶת בְּכִי וּבְנִכְדוֹ הָאֲחוּז בְּזוֹרוּעוֹתֶיהָ שֶׁאֶף הוּא מְצֵטְרָף לְבְכִיָּה.

"מָה קְרָה?" שָׁאל הַצֵּדִיק בְּבִהְלָה, וְהַבַּת הִשִּׁיבָה כְּשֶׁקוֹלָה נִחְנַק מִדַּמְעוֹת: "אָבָא, עֲסוּקָה הָיִיתִי בְּטַפּוֹל בְּיָלֵד וּמֵתוֹךְ כֶּף שְׂכַחְתִּי לְבוֹא לְבֵיתְךָ כְּמַדִּי שָׁנָה לְקַבֵּל אֶת בְּרַכַּת קְדֻשְׁךָ - בְּרַכַּת הַבָּנִים הַנִּצְמָרֶת בְּעֶרְבַּת יוֹם הַכַּפּוּרִים. כְּשֶׁנִּזְכַּרְתִּי הָיָה זֶה מְאַחֵר מְדִי, כְּבִרְ הָיִיתִי בְּדַרְכְּךָ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְכִיּוֹן שֶׁחֲשִׁיתִי כִּי אִם לֹא אֶעֱשֶׂה מַעֲשֵׂה אַאֲבָד חֲלִילָה אֶת הַזְּכוֹת הַגָּדוֹלָה, מֵהַרְתִּי לְצַעֵד בְּעַקְבוֹתֶיךָ. עֲתָה כְּשֶׁסוּף סוּף הַגַּעְתִּי לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְנִזְכַּחְתִּי לְרִאוֹת כִּי אֲנִי עוֹמֶדֶת לְהַחְמִיץ אֶת הַהַזְדַּמְנוֹת, לֹא יִכְלִיתִי לְכֹלֵא אֶת זְעַקְתִּי. אָנָּה, יִמְחַל לִי אָבָא עַל שֶׁהֲעַזְתִּי פִּנִי, שֶׁכֵּן לֹא לְמַעַנִי בְּלִבְד עֲשִׂיתִי זֹאת, כִּי אִם לְמַעַן עֲתִיד נַפְשׁוֹ שֶׁל יְלָדִי הַקָּטָן, אָנָּה אָבָא, בְּרַכְנִי!"

לְשִׁמְעַת הַדְּבָרִים נִרְעַשׂ הַמַּגִּיד, הוּא נִעְמַד עַל מְקוֹמוֹ בְּדַחֲלוֹ וְרַחֲמֵינוּ וּבְרַךְ אֶת בְּתוֹ וְאֶת נְכַדוֹ בְּבְרַכַּת הָאֲבוֹת לְבָנִים הַנְּהוּגָה לְהֵאֱמֹר בְּעֶרְבַת יוֹם הַכַּפּוּרִים, וְרוּחַם נִרְגָּעָה. מִשְׁבָּאוֹ הָאֵם וּבְנָה עַל סְפוּקָם, בְּטָרַם וְנִכְנַס

הַד קוֹל הַצֵּעְדִים הַמְמַהֲרִים שֶׁנִּשְׁמַע הֵיטֵב בְּרַחוּב הַרִיק, בָּקַע מִבְּעַד לְחִלּוֹן הַבַּיִת הַפְּתוּחַ לְרוּחָה וְהַחְרִיד אֶת יוֹשְׁבָיו. לֵב הָאֵם הַצֵּעִירָה, כְּמוֹ לְבוֹ שֶׁל הַעוֹלָל הֶרָף שֶׁבְּזוֹרוּעוֹתֶיהָ, הֶרְגִישׁ לְפֶתַע בְּגִדֵל הַשְּׁעָה וְנִתַּר מִמְּקוֹמוֹ בְּבִהְלָה.

הָיָה זֶה בְּשַׁעַת בֵּין עֶרְבִים שֶׁל עֶרֶב יוֹם הַכַּפּוּרִים. קָדְשַׁת הַיּוֹם כְּבֵר פָּרְשָׁה אֶת

"אָבָא! אָבָא!" זָעַקָה הַבַּת כְּשֶׁדַמְעוֹת שׁוֹטְפוֹת אֶת פְּנֵיהָ, וְהַעוֹלָל הֶרָף, שֶׁהֶרְגִישׁ גַּם הוּא בְּכַאֲבָה שֶׁל אֲמוֹ, הַצֵּטְרָף לְזַעְקוֹתֶיהָ וְהַחֵל אֶף הוּא לְמַרֵר בְּכִי יַחַד עִמָּה. לְמִשְׁמַע הַזְעַקוֹת מֵהָר הַמַּגִּיד הַצֵּדִיק לְהִסֵּב אֶת פָּנָיו לְאַחֹר. הוּא הִבִּיט לְאַחֹרָיו וְהִבְחִין בְּבַתוֹ הַמְמַרְרֶת בְּכִי וּבְנִכְדוֹ הָאֲחוּז בְּזוֹרוּעוֹתֶיהָ שֶׁאֶף הוּא מְצֵטְרָף לְבְכִיָּה.

בית הכנסת בקרמניץ

כְּפִיָּה עַל הָעוֹלָם אֲשֶׁר כֹּה צַפָּה וַיַּחַל וְהַכִּין עֲצֻמוֹ לְשַׁעַת הַסְּלִיחָה וְהַמְחִילָה, וְאִפְפָּה אֶת כָּל בְּרִיּוֹתָיו בְּחֶרֶדַת קִדְשׁ עֲלֵאִית.

יְהוּדֵי הָעִירָה הַנּוֹדַעַת קְרַמְנִיץ שֶׁבְּחֶבֶל וּוּאֵהָלִין בְּמַדִּינַת אוּקְרַאיִנָה, כְּבֵר הָיוּ מְכַנְסִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, מִמְתִּינִים בְּצִפְיָה לְבוֹאוֹ שֶׁל מְאוּר עֲדָתָם, הֵלֵא הוּא הַמַּגִּיד הַנּוֹדַע רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל הַלְוִי שְׁטֶרֶן זצ"ל, בַּעַל הַשִּׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הִתְעַכֵּב מַעַט בְּבֵיתוֹ וְעֲתָה הַחִישׁ אֶת צֵעְדוֹ כְּדִי לְהַסְפִּיק לְהַגִּיעַ לְכָל נְדָרָי וְאֶף לְשֵׂאת כְּמִנְהַגוֹ דְבָרֵי כְבוֹשִׁין לְפָנֵי הַקְּהָל שֶׁצַּפָּה לְשִׁתּוֹת בְּצֵמָא אֶת דְּבָרָיו.

בְּתוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד, הָאֵם הַצֵּעִירָה שְׁנוֹתָרָה בְּבֵית

הגה"צ רבי מנחם ארנסטר שליט"א
ראש ישיבות וז'ניץ

התחזקות באמן - התחזקות באמונה

תקנת חכמים לענות אמן אחר הברכות נועדה לחזק ולבסס את האמונה בלב האדם, לפי שמהות עניית אמן היא הצהרת אמונה בדברי המברך. וזה לשונו: "ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כלה, תקנו לנו רבותינו זכרונם לברכה בתפלה ובברכות לענות אמן, שהוא נגזר מלשון אמונה ומלשון הודאה [כלומר, שמודה שדברי המברך אמת], שמקבל עליו דברי המברך ומודה בהם".

בהמשך דבריו הוא ממשיך את אמירת הברכה ואת עניית אמן אחריה לעדות; המברך מעיד בברכתו שהקדוש ברוך הוא מקור הברכה ומלך העולם, ואולם אינו אלא כעד אחד על כך. והרי כבר אמרה התורה (דברים יט טו): "על פי שני עדים... יקום דבר". ואולם כאשר עונה האמן מצטרף לעדותו, הרי לפנינו שני עדים. כפי שהעדות המתחילה בדברי העד הראשון אינה מקבלת תקף ומתקיימת אלא באמצעות דברי העד השני, כך גם אין הברכה מתקיימת אלא בעניית אמן אחריה, ולכך אמרו חכמים ש"גדול העונה אמן יותר מן המברך".

רבנו בחיי אף מאריך בגדל ענינו של מי שאינו נזהר לענות אמן בכונה, וכותב שכינון שאמן היא גימטריה של שני שמות הקדוש ויש בה סודות עמקים, לכך הזהירו חכמים (ברכות מז א) להגותה כראוי. אף בספר 'דרך משה' (למוכח הקדמון רבי משה פהנא מגיביטש, יום יא) כתב שכל איש מישראל מחיב למסר נפשו על עניית אמן, ואם שומע ואינו עונה חיב מיתה. כי מלת 'אמן' היא עדות על הברכה שהיא אמת.

דומה כי אחר דברים נוראים אלו אף למוותר להוסיף, ואין לנו אלא לעורר על אלו שאינם נותנים לבם ליקירת המצוה הגדולה הזו, ותחת שיאספו אל חיקם עוד ועוד מצוות פבירות שכאלו המצויות למאות ולא לפים בכל יום, מאבדים הם אותם בדברים של מה בכך.

וכבר היה מורי חמי, זכר צדיק וקדוש לברכה, רגיל לעורר תדיר על אותם המשווים בשעת התפלה, והיה רגיל לומר כי בודאי עקר סבת כשלונום בזה הוא משום שאינם מרגישים טעם וחיות בתפלה.

כמה היה לבו דואב בעת שהיה רואה שמדברים בשעת התפלה, והיה אומר: התבוננו נא בדברי חז"ל ובספרים הקדושים, ותראו עד כמה הפליגו בגדל מעלת עניית אמן, וכמה פרושים אמרו על כך, ומאיך פמה הפליגו בעניש הנורא של מי שמזלזל בזה. ומעתה, היאך יכולים להיין לדבר בשעת התפלה, הלא פחד ורעד צריכים לאחז את המדבר בשעת תפלה וקדיש ומפסיד בכך הרבה אמנים, אין זה בא כי אם ממעוט התבוננות וחשבון הנפש.

עם ה' חזקו ונתחזקה! חזקו ואמצו ללבכם במצוה הגדולה של עניית אמן, ובכך תשרישו אמונה בלבבכם ובלבב הדורות הבאים, ויהי רצון שזכות זו תעמד לכם להתברך בשנה טובה ולזכות לתשובה שלמה אמן.

חכמים (שבת קיט ב) הבטיחו שכר מפלא ומיחד למקפיד לענות אמן כראוי: "כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן", שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים', אל תקרי 'שמר אמנים' אלא שאומרים אמן. והגמרא שם ממשיכה ושואלת: "מאי אמן?" ומביאה את תשובת רבי חנינא שתבת 'אמן' היא ראשי תבות: "א-ל מלך נאמן", ופרש רש"י (שם ד"ה א-ל) שהעונה אמן "מעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן".

למדנו מדברים אלו שבעניית אמן שהיא מלשון אמונה, מעיד האדם על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן. והנה לכאורה צריך להבין, מדוע שבחו חז"ל כל כך את העונה אמן, הלא במעשהו הוא רק מאשר את דברי המברך, ואם שכר גדול כל כך מגיע לעונה אמן, על אחת כמה וכמה למברך עצמו, והרי לא מצינו שהבטח דבר זה למברך?

והנראה בזה שחלוק גדול ביניהם: בעוד המברך אינו עושה מצותו כמתנת חנם, אלא הוא נהנה מדבר ועל הנאתו זו עליו לשלם בברכה, לעמתו העונה אמן עושה זאת מתוך אמונה תמימה בחסדי ה', ולכן אמרו חז"ל (ברכות נג ב) "גדול העונה אמן יותר מן המברך".

ומורי חמי כ"ק מרן אדמו"ר בעל הישועות משה זי"ע, שמצות עניית אמן היתה חביבה אצלו עד מאד, היה מביא בזה את דברי הגמרא (בבא בתרא יא א): "כל המקום נפש אחת מישראל פאלו קים עולם מלא". ובאר כי בפשטות אפשר לומר שלא לחנם נקטה הגמרא לשון "מקום נפש" ולא לשון "מציל נפש", כי "מציל" הינו ממות לחיים, ואולם "מקום" הינו שמכניסו ומקורבו תחת כנפי השכינה, לדעת מיהו "אחד יחיד ומיוחד".

ונדרך רמז היה מבאר, כי ראשי תבות "כל המקום" [עם הכולל] עולים לגימטריה "הויה", וסופי התבות [עם הכולל] עולים לגימטריה "חסד", ללמדך שכל הרוצה לעשות חסד עם נפש ישראל לקרבו להויה ברוך הוא, יעשה זאת על ידי 'אמן', שהיא ראשי תבות: "נפש אחת מישראל", וכן: "א-ל מלך נאמן", ו: "אני מוסר נפשי".

והינו שחובת כל אדם לעשות חסד עם חברו ולהכניס בלבו דבקות הבורא ברוך הוא, על ידי שיעורר בלבו את האמן, שיש בזה בטוי מפלא לאמונה בא-ל מלך נאמן ולמסירות נפש למען כבוד שמו ותברך. ואם עשה כן הרי 'קים עולם מלא', שכן כל הדורות שיבואו מנפש זו ויהיו איתנים באמונתם, כלם עולים לטובת חשבונו של זה שהשפיע עליו וחזקו.

כאמור 'אמן' משמעותו אמונה, והכל תלוי באמונה כפי שאמרו חז"ל (מכות כד א): בא חבוק והעמידן על אחת, שנאמר (חבוק ב ד): "וצדיק באמונתו יחיה". משכך לא יפלא שבכל הספרים הקדושים מצינו שהפליגו כל כך במעלת עניית אמן, כי הלא אמונה היא העקר והיסוד לכל חיי הרוחניים של האדם.

וראיתי לרבנו בחיי שכתב דברים נפלאים בענין זה בפרושו על הפסוק (שמות יד לא): "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", והמעין בעמקן של דברים בודאי ישאב חזק גדול, אכן לגדל יקרתם נביא את עקר דבריו:

מדברי הזר הק' בפרשתנו (וילך רפה ב)
על גדל שְׁכָרוֹ של המקפיד לענות אמן כהלכה:

כַּד יִשְׂרָאֵל לְתַתָּא מְשַׁמְרִין לְאַתְבָּא אָמֵן לְכוּנָא לְבִייהוּ כְּמָה דְאַצְטְרִיךְ, כְּמָה פְּתַחִין דְּבִרְכָאן פְּתִיחִין לְהוּ לְעֵילָא, כְּמָה טְבָאן מִשְׁתַּכְּחִין בְּכֻלְהוּ עֲלָמִין, כְּמָה חֲדוּ בְּכֻלָּא. מַאי אָגַר לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל דְגָרְמִין הָאֵי, אָגַר לְהוּ בְּעֲלָמָא דִּין וּבְעֲלָמָא דְאַתִּי.

בְּעֲלָמָא דִּין, בְּשַׁעְתָּא דְעֲאָקִין לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל, וּמְצַלָן צְלוּתָא קָמִי מְאַרְיָהוֹן, קָלָא מְכַרְזָא בְּכֻלְהוּ עֲלָמִין (יְשַׁעְיָה כו ב): "פְּתַחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֵא גוֹי צְדִיק שְׁמֵר אָמוּנִים", וְאָמַר אֶל תְּקַרֵי אָמוּנִים אֲלָא אָמוּנִים, "פְּתַחוּ שְׁעָרִים", כְּמָה דְיִשְׂרָאֵל פְּתַחִין לְהוּ תַרְעִין דְּבִרְכָאן, כְּךָ הִשְׁתָּא פְּתַחוּ שְׁעָרִים וְתִתְקַבַּל צְלוּתְהוֹן מְאַיְנוֹן דְעֲאָקִין לְהוּ, הָאֵי בְּעֲלָמָא דִּין.

בְּעֲלָמָא דְאַתִּי מַאי אָגְרִייהוּ, דְכַד יְפוּק בַר נֶשׁ מֵהָאֵי עֲלָמָא, דְהוּוּ שׁוֹמֵר לְאַתְבָּא אָמֵן, מַאי שׁוֹמֵר, כְּלוּמַר נְטִיר הֵהִיא בְּרַכָּה דְאָמַר הֵהוּא דְמְבַרַךְ וּמְחַכֵּה לֵיהּ לְאַתְבָּא אָמֵן כְּמָה דְאַצְטְרִיךְ, נִשְׁמַתִּיה סְלָקָא וּמְכַרְזֵי קָמִיהּ פְּתַחוּ שְׁעָרִים קָמִיהּ, כְּמָה דְאִיהוּ הוּוּ פְּתַח תַרְעִין כָּל יוֹמָא כַּד הוּוּ "שְׁמֵר אָמוּנִים".

פירוש הסולם

העונה אמן פותח פתחי ברכה

וכאשר ישראל למטה שומרים עצמם לענות אמן ולכון לבם כמו שצריך, כמה פתחי ברכות פתוחים למעלה, כמה טוב נמצא בכל העולמות, כמה שמחה היא בכל.

שכר העונה אמן בעולם הזה

ומה שכרם של ישראל שגרמו לזה? שכרם הוא בעולם הזה ובעולם הבא. בעולם הזה: בשעה שמצרים להם, ומתפללים תפלתם לפני אדונם, הקול מכריז בכל העולמות: "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים" (ישעיהו כו ב); "אל תקרי אמונים אלא אמונים" - דהינו ששומרים לענות אמן, 'פתחו שערים', כפי שישראל פתחו להם שערי הברכות, כן עתה פתחו שערים, ותתקבל תפלתם על אלו שמצרים להם.

שכר העונה אמן בעולם הבא

זה שכרם בעולם הזה. בעולם הבא מהו שכרם? כשיצא מן העולם הזה אדם שהיה שומר לענות אמן - ומהו שומר? ששומר אותה הברכה שברך המברך ומחכה לו לענות אחריה אמן, כמו שצריך - נשמתו עולה ומכרזת לפניו: פתחו שערים לפניו, כמו שהוא היה פותח שערים כל יום כשהיה 'שומר אמונים' דהינו אמונים.

ענש מי שאינו מכוון בעניית אמן בעולם הזה

למדנו, כל מי ששמע ברכה מפי המברך ולא פנו בעניית אמן, עליו אומר הכתוב (שמואל-א ב ל): "ובזי יקלו", כמו שנאמר (מלאכי א ו): "לכם הכהנים בזי שמי".

ענש מי שאינו עונה אמן בעולם הבא

ולא עוד, אלא כשיצא מהעולם הזה, מכריזים לפניו ואומרים, סגרו הפתחים לפני פלוני ולא יכנס, ולא תקבלו אותו. או לו, ואוי לגשמתו.

כונתו, שהאריך הזר בדבריו כדי לכלל שני הדגשים הפוליים באסור "אמן יתומה" (ראה שו"ע או"ח קכד ח, ובדברי הפוסקים שם): א. ידיעת הברכה שעליה עונה אמן, שכן יש הסוברים שהעונה אמן אחר ברכה מבלי לדעת על איזו ברכה ענה, הרי זו "אמן יתומה", ב. להמתין וליחל לעניית אמן, כך שיענה אמן מיד עם סיום הברכה, שכן יש הסוברים שעניית אמן יותר משעור "כדי דבור" לאחר סיום הברכה, היא "אמן יתומה". ה. שכשם שקרא הכתוב "בזי שמי" לכהנים שנגעו מלעסק בעבודת המקדש משום שלא החשיבוהו, כך אף מי שאין ענית אמן חשובה בעיניו לטרם ולכון בה פראוי, נקרא מבזה ה' ועליו נאמר "ובזי יקלו" (שו"ע הזר אבז יקנה רטו קיג).

השני מפרש מהרש"א שאף לדעת הבבלי אין נדרשת אלא המלה "אמונים" ואלו המלה "שמר" נקראת כפי שהיא ומתפרשת מלשון המתנה, וכדרכת הזר כאן. וראה 'מגלה עמקות' (פרשת האזינו) שכתב ש"אמונים" ו"אמונים" אחד הוא "כי עקר האמונה נתלה בעניית אמן". ג. הרמ"ז מפרש שתפלתו של העונה אמן מתקבלת, "כיון שפיהם נתקדש בעניית אמן ובכונה, לכן הבל שלהם עולה ובוקע כל מספיים". ד. את לשון הזר "נטיר הריה ברכה דאמר ההוא דמברך, ומחכה לה לאתבא אמן, כמה דאצטריך". פרש הרמ"ז: "שמכון בשמיעת הברכה וממתין ומיחל לענות אמן בסופה, ובזה לא יכשל בעניית אמן יתומה". ואולי

א. הרמ"ז מביא רמז לדברי הזר שעניית אמן בכונה מעוררת שלוש הטבות: ברכה, טובה ושמחה, מן שאמן במלוואה [אל"ף מ"ם נר"ן] היא בגימטריה מאתים תשעים ושבע, כגימטריה של המלים: ברכה, טובה, גילה [=שמחה]. ב. לדעת הזר המלה "שומר" מתפרשת מלשון המתנה, כמבאר בסמוך, ורק המלה "אמונים" נדרשת ונקראת "אמונים", כלומר, פתחו שערים בפני מי ששומר וממתין לעניית אמונים. ואולם במסכת שבת (קט ב) דרשו חכמים "אל תקרי שמר אמונים אלא שאומרים אמן", ומשמע שאף המלה "שמר" אינה נקראת כפשוטה אלא קוראים אותה כאילו נאמר "שאומר", וכפי שפרש מהרש"א (ח"א שם) בפרוש ראשון. ואולם בפרוש